

MAITRISIMIT, die alttürkische Version eines Werkes der buddhis-
schen Vaibhaşıka-Schule (Buddhist Vaibhaşıka okuluna ait eski türkçe
bir version). Wiesbaden 1956. 113 levhalık tıpkı basım. En büyük boy.
Yayınlayan A. v. Gabain; H. Scheel'in girişı ile. (Ayrı cilt 69 s.)

Bilindiđi gibi geçen yüzyılın sonlarına doğru dünyanın dikkati Orta
Asya'daki harabeler üzerine çekilmiřti. Buralarda nelerin gizlendiđini
ortaya koymak maksadı ile Dođu Türkistan'a yapılan Rus, İngiliz, Al-
man, İsveç ve Japon seferlerinde ele geçirilen arkeologya malzemesi
ve el yazmaları sayesinde İslâmlıktan önceki bir devirde in, Hind,
İran, Yunan tesirleri ile yerli göçebeliliğin karışımı olan bir medeniyet
tanımış olduk. Ele geçen yazmalarla o zamana kadar haberimiz bile
olmayan bir takım diller meydana çıkmış oldu. Bunlar arasında eski
türkçe, sođca ve sakayı anmak gerekir. Bu seferlerde en bol eski
türkçe malzemesini Prusya Turfan Seferi adı ile Berlin Devlet Müzeleri
ve Prusya Krallık Akademisininin 1902—1914 te yaptıkları 4 sefer sağ-
lamıştır. A. Grünwedel ve A. v. Le Coq'un adları bu vesile ile başta
anılmak gerekir. Daha 1914 te K. Foy, F. W. K. Müller ve A. v. Le Coq
ile başlayan bahis konusu metinlerin işleme ve yayınlanmasına 1918
den sonra W. Bang ile A. v. Gabain ve G. R. Rachmati devam ettiler.
O zamandan beri Berlin'de ihtimamla muhafaza edilen bu yazmalar da
İkinci Cihan Harbi'nden müteessir olmaktan geri kalmadı. Harp sonunda
büyük bir kısmı Dođu Berlin'deki Akademide toplanabildi. Daha küçük
bir kısmı (1800 parça kadar) Batı Alman'yanın Mainz Bilimler ve
Edebiyat Akademisine getirilmiş olup cam çerçeveler içerisinde muha-
faza edilmektedir. Bunların Almanya'da tahsilde bulunan Türk öğrencisi
Şinasi Tekin tarafından üç cilt halinde katalogları yapılmıştır. Bunun
yanında epey yazma maalesef kaybolmuş durumdadır. Elde bulunanla-
rın önemli bir kısmı da biri birini tamamlayarak bir bütün meydana
getirecek vasıfta değildir.

İlerinde en fazla parça ile temsil edilerek bütüne yaklaşanı tanıtma
konumuz olan eserde tıpkı basımları ve tavsifi yapılan yazmadır.
Daha önce de tabii bilinmekte olan bu yazma 1945 te bir miktar ek-
silmış olarak yeniden ele geçmiştir. Harp dolayısıyla Almanya'da kay-
bolan parçalarda A. v. Le Coq'a eserin zamanında yapılmış olan çevri
yazısı imdada yetişmiştir. Ancak yazmanın zaten onda biri Türkistan'dan
Berlin'e getirilebilmiştir. Böylece tıpkı basım 44 büyük ve 69 orta
boy ve küçük parçadan ibarettir. Bunlar Stuttgart Üniversiteei Fotograf
Enstitüsü tarafından büyük bir maharetle yapılmışlardır. Baskı çok

okunaklı ve faydalanacaklara her türlü yardımcı bilgiyi veren bir şekilde hazırlanmıştır. Burada bazı noktalara kısaca işaret edelim:

Adı sanskritçe *Maitreyasmiti* (= Boddhisatva Maitreya ile buluşma) 'dan bozma olup türkçe metinde *Maitrisimit*, *Maitrism't* veya *Maitrasmit* şeklinde yazılmıştır. Metnin ilk örneği galiba 2. yüzyıl sonunda Hindistan'da meydana getirilmiştir. Ancak bu metin elde yoktur. Sanskritçeden değişik versionlar şeklinde çinceye nakledilmiştir. Sakça version aslından daha da farklıdır. Anlaşılan daha burada *Hīnayāna* ve *Māhayāna* bilgisi ve *Altun yaruk* çeşidi metinlerde olduğu gibi Buddha'nın dünya üstü bir ihtişamla gösterilmesinin izleri vardı. Bundan da toharca version meydana getirilmiştir.

Türkçeye toharcadan çevrilmiştir. Bununla birlikte öz adlar, Buddhalık terimleri ve medeniyet tabirleri nadiren çince asıllı olup çoğu sanskritçeden bozmadır. Yazısı Soğd yazısından çıkmış olan Uygur yazısıdır. 28 bölümdür. Birincisi giriş olup ötekiler asıl bahislerdir. Ancak hiç bir bölüm tam değildir. 7., 12. ve 13. bölümler ise, hiç yoktur. Eksik bölümler paralel metinlere kıyasla muhtevaca mümkün olduğu kadar doldurulmuşlardır.

9—13. yüzyıllardaki Uygur hakimiyeti zamanına ait olan yazma Karahoço kuzeyine rastlayan Sengim'de bulunmuştur. Bunun 5. km. kuzeyinde Murtuk Çayı ağzındaki bir manastırda yine aynı eserin 12 parçası 3. Turfan Seferinde ele geçirilmiştir. Bu yazma Sengim'deki paralellere çok yakındır (bu sonuncunun tıpkı basımı verilmemiştir).

Türkçe *Maitrisimit* geleceğin Buddha'sı *Maitreya*'nın hayat ve faaliyetlerini, yer yüzündeki ruh göçlerini ve bundan doğan neticeleri anlatır. Böylece eser ilerideki Buddhalar hakkında bilgi vermektedir. Koloftonda toharcadan türkçeye çevrildiği yazılıdır. Toharca ile türkçe metin biri birlerine bir çok bakımlardan yakın düştüğü halde yazma, öteki eski türkçe eserler gibi, canlı Türk hayal unsurları ve hikâyelerle bezemiştir. Büyük kısmı konuşma ve ünlemlerden ibarettir. Takınılan tavırlar ve mimik tasvirleri ile çok defa ifadeye kuvvet verilmek istenmektedir. Bundan başka millî kültür yönünden bazı dikkate değer özellikleri vardır. Metnimiz lâiklere doğru yolu göstermek üzere bazı Mahayanist unsurlar bulunduran Hinayanist bir eserdir.

Türkçeye çeviren Prajñārakṣita Batı Türkistan'ın Karluk bölgesindedir ve, düzgün türkçesine bakılırsa, aslen Türk olmalıdır. Gerek çeviren, gerekse çekenlerin Buddhaliğın Hinayana mezhebinden oldukları anlaşılmaktadır. Yazmada Koço'dan bahsedilmesinden eserin bu devlet

çevresinde meydana getirildiği ve Sengim'in asıl yurdu olduğu söylenebilir. Bundan başka aynı adı taşıyan bir devletin hakimiyeti sırasında yazıldığını öğrenmekteyiz. Bu durum karşısında eserin 9. yüzyılda yazıldığı ve dilinin uygurca değil de, eski türkçe olduğu ileri sürülebilir. Toharcadaki manzum kısımların türkçe metinde manzum olup olmadıklarının eski Türk nazmını gerektiği kadar tanımadığımız için bilememekteyiz.

Birinci bölümün adını aynı zamanda bir az daha değişik olarak ihtiva eden daha küçük boyda başka bir yaprak eserin eski türkçede iki ayrı versionu bulunduğunu anlatmaktadır.

Bu çok değerli eser kopuk parçalarının tertiplenerek sıraya konmasında ve yorumlarında gösterilen büyük dirayetle faydalanma ve işlenmeye en elverişli hale getirilmiş bulunmaktadır. Hacimli oluşu ve türkçenin çok eski bir devrini temsil etmesi dolayısıyla Türk dil tarihinde önemli bir yeri vardır. Bu sayede dil bakımından eski türkçe içerisinde homogenliğinden şüphe edilemeyecek bir eser kazanmış oluyoruz, ki bu devir türkçesinin zaman ve mekânca dağılmış mahsullerinden meydana gelmiş işlemleri karşısında değeri bir kat daha artmaktadır. Bilim kadar millî kültürümüz için girişilen bu pek başarılı iş dolayısıyla Prof. Dr. H. Scheel ile A. v. Gabain'e pek çok teşekkür borcumuzdur. Ayrıca kendilerinden ve Berlin Akademisinden konu ile ilgili öteki parçalarını yayınlaması dileğinde bulunmaktan kendimizi alamayacağız. Böylelikle eski türkçe için çok lüzumlu hacimli bütün bir eserin incelenmesini mümkün kılacaklardır. Artık ayağımıza kadar getirilen bu eserle olsun, eski Türk dili üzerinde çalışanlarımızdan passif kalmayarak onu ilmi ve millî ihtiyaçlarımıza uygun şekilde ele almalarını beklemek hakkımızdır. Bu vesile ile şunu da söylemekten kendimizi alamayacağız: Kitaplıklarımız Türk dili tarihinde birer merhale olan yazmalarla doludur. Bunların bir program içerisinde tıpkı basımlarını yaptırmak için acaba daha neyi bekliyoruz?

M. Mansurođlu